

KÉTNYELVŰSÉG AZ ÓVODÁBAN

BILINGUALISM IN THE NURSERY SCHOOL

KÉZI ERZSÉBET¹

A tanulmány a reformkori Magyarország történelmi, gazdasági és kulturális keretei között foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy a multikulturalitás és a többnyelvűség milyen problémákat vetett fel, illetve milyen megoldási kísérletekre volt lehetőség a városi óvodai képzésben. Az írás ezekre a kérdésekre korabeli dokumentumok, illetve az óvodák nyelvválasztása körül kialakult vitában résztvevők írásai, véleménye alapján keresi a választ. Az elemzés fókuszában a német nyelv helyzete áll.

Kulcsszavak: pedagógiatörténet, pedagógiai kommunikáció, két- és többnyelvűség a reformkorban

Against the background of the historical, economic and cultural conditions of Hungary in the Reform Age, the paper focusses on the question of what kind of problems arose due to multiculturalism and multilingualism and what solutions were possible in nursery school education in towns. The paper seeks answers to these questions relying on contemporary documents as well as the writings and opinions of those participating in the debate about the language choice of nursery schools. The analysis focusses on the status of the German language.

Keywords: history of pedagogy, communication in education, bi- and multilingualism in the Reform Age

BEVEZETÉS: A KULTURÁLIS ÉS NYELVI KAPCSOLATOK TÖRTÉNELMI DIMENZIÓJA

A kultúrák és nyelvek egymásra hatása hosszú történelmi folyamatra tekint vissza. Az interakció a 19. század végétől felgyorsult, amikor az új, gyorsabb közlekedési eszközök általános használatbavétele, valamint a távközlés gyors fejlődése megindult. Felgyorsult például az Európa és Amerika közötti kulturális és tudományos kapcsolat, de más földrészek népeinek nyelvét és kultúráját is egyre többen tanulmányozhatták. A földrajzilag egymáshoz közel élő népek kulturális egymásra hatása korábban is általában természetes volt, csupán háborúk, helyi ellenségeskedések gátolhatták ezt a folyamatot.

Szép példája a kulturális kapcsolatok élénkségének a 19. századi Osztrák–Magyar Monarchia, amely a különböző nemzetiségek, nemzetek együttélése mellett a liberalizmusnak megfelelően szabad nyelvhasználatot is biztosított. Az azonban nem tagadható, hogy a két vezető nemzet, a német és magyar vezető szerepre törekedett a Monarchián belül, valamint a nyelvhasználat terén is igyekeztek maguknak meghatározó helyzetet kivívni. Számos példa bemutatásával szeretnénk azonban világossá tenni, hogy a két, esetleg több nyelv használata a Monarchiában egészen természetes volt. Ezt a folyamatot szakította meg a trianoni békeszerződés, amely nemzetállamokat hozott létre, valamint a második világhábo-

¹ KÉZI Erzsébet
PhD, főiskolai tanár
Eszterházy Károly Egyetem
Comenius Kar
3950 Sárospatak, Eötvös út 5–7.

rút lezáró békefolyamat, majd az azt követő hidegháború időszaka, melynek következtében a nemzetközi kapcsolatok minimálisra szűkültek, így felnőtt egy olyan generáció, amely egyrészt nem érzékelte az idegen nyelvek tanulásának szükségességét, másrészt nem tartotta fontosnak a két-, esetleg többnyelvűség előnyeit.

Ezzel magyarázható, hogy az 1990-es politikai fordulat után Magyarországon az orosz nyelv iskolai oktatásának feladása, valamint az angol, német, francia, olasz nyelv oktatása számos konfliktus forrásává vált, valamint forrása még ma is.

1. A KÉTNyelvűség

A kétnyelvűség a világ számos olyan pontján létezik, ahol nem törekedtek mesterségesen a határok meghúzására, mint Magyarország esetében. A kétnyelvűség kutatása már az 1950-es évektől folyik. Jó példa a kétnyelvűsége Svájc, ahol magunk is találkoztunk a szülők azon törekvésével, hogy gyermekeik mind franciául, mind németül el tudjanak igazodni a politikai és kulturális életben. Másrészt nekik is meg kell küzdeniük a globalizáció következtében mind jelentősebbé váló angol nyelvi kihívásokkal.

A kétnyelvűség fogalmának meghatározására többen is kísérletet tettek. A kétnyelvűség lehet egyéni és közösségi is annak megfelelően, hogy egyes emberek vagy egy közösség képes-e legalább két nyelv párhuzamos használatára. A kétnyelvűségről Bartha Csilla 1999-ben kiváló átfogó munkát alkotott. Ebben a munkában ő is azt fejti ki, hogy a kétnyelvűség századokon keresztül teljesen természetes folyamat volt: „A két- és többnyelvűség története egyidős az emberiség különböző népcsoportjai földrajzi, gazdasági, politikai, katonai, kulturális stb. érintkezésének történetével, hiszen bármiféle kapcsolat feltételezi az egyes csoportok közötti kommunikáció valamilyen szintjét” (BARTHA 1999: 23).

Az utóbbi években felgyorsult a határokon túl élő magyar népesség kétnyelvűségének kutatása, mivel ez érzékeltetheti a nyelvvesztés folyamatát. 2007-ben Karmacs Zoltán Ungváron védte meg ebben a témában doktori disszertációját *Kétnyelvűség és nyelvelsajátítás* címmel. Ő kétnyelvűnek tartja azt az embert, aki a napi kommunikáció kapcsán képes két nyelvet használni. A kétnyelvűség minőségének is vannak különböző fokozatai. Vannak, akik azt tekintik kétnyelvűnek, aki tökéletesen kommunikál két nyelven. Mások viszont a második nyelv részleges tudása alapján is kétnyelvűségről beszélnek.

2. TÖRTÉNETI KÉTNyelvűség Magyarországon

Bár a középkorban a latin nyelv az európai országok közös közvetítő nyelvének számított, és így számos problémát áthidal, az egyre tökéletesedő nemzeti nyelvek, időben legelőször az angol és az olasz, kiformalódó nemzetállamaik területén igyekeztek kiszorítani az egyre nehezkesebbé váló latin nyelvet. Az irodalom terén mindkettő olyan alkotásokat eredményezett, amely már előkészítette a latin tudományos térről való kiszorítását is. A kereskedelmi kapcsolatok bővülése pedig növelte a szomszédos népek nyelvének jelentőségét minden ország számára.

Magyarország 1541-től részben a Habsburg Birodalom érdekkörébe került, amely hosszú évszázadokra biztosította a német nyelv magyarországi térhódítását. Persze a latin nyelv, valamint a magyar nemzeti öntudat sokáig hátráltatta a német térhódítását, de a közös államiság következtében ez nem volt elkerülhető.

A magyarországi többnyelvűséget nem csupán a közös államiság, hanem az a tény is biztosította, hogy a Kárpát-medencében számos nemzetiség élt. Kiemelkedő szerepet játszottak történelmünkben a felvidéki, valamint erdélyi szász városok, akiknek lakói szakértelmükkel, szorgalmukkal elősegítették az ország fejlődését, nagyobb teret biztosítottak a

városok kialakulásának. Létük a 19. századi városfejlődést is nagyban befolyásolta, gondolkunk itt elsősorban Buda polgárságára.

3. AZ ÓVODAI KÉTNyelVŰSÉG ÉS FORRÁSAI

Az óvodák alapításának kérdése nagy részben az oktatás kiterjesztésének kérdéséhez kapcsolható, másrészt a polgárság és nemesség művelt hölgyeinek azon elvárásához, hogy a gyermekek iskola előtti nevelése és oktatása szervezett keretek között váljék lehetővé.

Az óvodák kialakulása természetesen összekapcsolódott a gazdasági fejlettség bizonyos fokával is, ugyanis a paraszti társadalom nagycsaládjaiban a gyermekek felügyelete többé-kevésbé megoldott volt, az óvodák megjelenését Nyugat-Európában a tőkés fejlődés hozta magával.

3.1. Az óvodai mozgalom Magyarországon

Mivel a polgárság nagy része Magyarországon német anyanyelvű volt, akárcsak az óvopedagógusok képzésével foglalkozó első szakemberek is, így érthető, hogy az első óvodákban németül, vagy esetleg németül és magyarul foglalkoztak a gyermekekkel, ezt kívánták meg az óvodapedagógusoktól is, akik a kezdeti időszakban főleg férfiak voltak.

A kettős nyelvhasználat Magyarországon egészen természetes volt, mivel a Habsburg Birodalommal való több évszázados érintkezés ezt különben is megkívánta. A reformkor azonban a magyar nemzet megerősödését eredményezte, amely olyan elemi erővel hatott a magyarországi lakosságra, hogy a más anyanyelvűek is törekedtek a magyar nyelv elsajátítására. „Az arisztokrata nők magyarrá tételének, nemzeti szellemű nevelésének szükségességét hirdette Széchenyitől, Wesselényitől kezdve Fáy Andrásig, Vörösmartyig politikusok, írók és költők egész sora – és ennek szükségességét ismerte fel Brunszvik Teréz is, amikor hetedfél évtizeddel a vállán szorgalmasan tanulni kezdte a magyar nyelvet” (OROSZ 1962: 31). Ez az idézet jól szemlélteti azt a szituációt, amely az első óvodák létrejöttének időszakát jellemezte.

Mint ahogyan már említettük, az óvodák megszervezése először Angliában következett be, mivel a gyáripár fejlettsége ott kívánta meg leghamarabb a nők foglalkoztatását, valamint a gyermekek felügyeletét. Mivel hazánkban még nem volt ismeretes az óvóképzés, így a tolnai képzőintézmény megnyitásakor 1837-ben arra is gondoltak, hogy külföldről hoznak szakembert. P. Szathmáry Károly így ír erről:

„...újra felmerült a nyelv-kérdés is, mert angol, sőt német nyelvű igazgató is egy hasonló intézet élén addig, míg a magyar nyelvet el nem sajátította, kevés eredményt várhatott.” (P. SZATHMÁRY 1887: 49)

Szathmáry, aki az óvodai mozgalom buzgó szervezője, az Országos Kisdédóvó Egyesület titkára volt, nem magyarázza meg az okot, de nyilván azért, mivel a felveendő jelöltektől elvárták a magyar nyelv tudását, valamint az igazgató és intézmény társadalmi elfogadottsága csak így lehetett biztosított. A nyelvi megfelelés, valamint a szakértelem tehát már akkor is nehezen volt összeegyeztethető.

Tudjuk, hogy az első képzőintézet Tolnában (Szekszárd közelében) volt, ahol Wargha István pedagógust bízták meg azzal, hogy kidolgozza a kisdédóvó-képző intézet pedagógiai terveit, amelyről a kutatási irodalom – Wargha 1843-ban megjelent *Terv a kisdédóvó intézetek terjesztése iránt két magyar hazában* című írása alapján – a nyelvi kérdésre vonatkozóan a következőket állapítja meg: „Amikor a képző intézet élére került, minden huszadik

gyermek beszélt csak magyarul, de örömmel állapítja meg, hogy a nevelőmunka eredményeképpen: nincs gyermek, ki esztendeig ide járván magyarul ne beszélne. Sőt az intézet keletkezése után harmadik évre már a társalgási nyelv is többnyire a magyar lett. Ez pedig minden erőltetés és jutalom nélkül történt.” (DANKÓ 1990: 51)

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy az egész 19. században a magyar nyelv expanziójáról beszélhetünk, tehát egy feltörekvő nemzet igyekezett a saját anyanyelvét az óvodai mozgalom útján is terjeszteni, de nem felejtkezhetünk meg arról a társadalmi valóságról, hogy a magyarországi polgárság nagy része német eredetű volt. Így azt kell feltételeznünk, hogy az egész 19. század alatt jelen volt a kétnyelvűség. DANKÓ (1990) munkája alapján a következő megállapítást tehetjük: „A Brunszvik Teréz által alapított első óvodában folyó nevelőmunka sarkalatos kérdése volt a foglalkozási nyelv megválasztása. A nyelvhasználat kérdése szorosan összefüggött a magyar nyelvért folytatott küzdelemmel, a reformkori haladó törekvésekkel, a nemzeti kultúra fejlődésével, a jövő nemzedék anyanyelvi nevelésével. Brunszvik Teréz, aki élete végén már magyarul írta alá nevét levelein, óvodáiban először a német nyelvet honosította meg.” (DANKÓ 1990: 30)

Ennek valószínűleg az volt az oka, hogy a gyermekek otthon a német nyelvet hallották szüleiktől, tehát nem is értették volna meg a magyar nyelvű utasításokat. A szakirodalom szerint Brunszvik első négy óvodája közül csak egyben, a pestiben (Lipótváros) volt magyar a foglalkozási nyelv. Ez arra utalhat, hogy Pesten már nagyobb volt a magyar anyanyelvű polgárok száma, míg Budán a német anyanyelvűek éltek nagyobb számban. Ezt azonban más kutatók cáfolják (vö. DANKÓ 1990: 30).

Ede Reed angol lelkész is a nyelvkérdést tartja a legbonyolultabbnak a 19. századi Magyarországon, és a következő módon figyelmezteti Brunszvik Terézt:

„A legnagyobb és talán egyedüli nehézség, mellyel kegyednek saját honában küzdeni kell: a nyelvkülönbség; de az óvodákból kikerülő első új nemzedék ezen akadályt meg fogja semmisíteni, hiszen ezelőtt negyven évvel Angolország $\frac{1}{4}$ része olynemű tájszólással beszélt, hogy a vidékiek meg nem érthették egymást! Jelenleg ugyanott 20 millió ember beszél tisztán angolul.” (RAPOS 1868: 11)

1830-ban Peres Sándor munkájában a következőket olvashatjuk a kérdésről:

„A gyermekeket legalább két hazai nyelvre tanítják, mellyek (sic!) közül az egyiknek múlhatatlanul Magyarinak kell lennie.” (PERES 1848: 55)

Az adatokból azonban az is kitűnik, hogy azokon a területeken, például Budán, ahol a polgárság nagy része a német nyelvet beszélte, továbbra is megmaradt a német nyelv a kisded-óvókban. A magyarországi társadalom azonban harcolt a magyar nyelv terjesztéséért, amelynek fontos eszköze lehetett az óvoda, mint ahogyan DANKÓ (1990) is hangsúlyozza: „A reformkor haladó erői a társadalmi haladás, a nemzeti függetlenség harcseit látják a magyar nyelvű óvodákban.” (DANKÓ 1990: 32)

A német nyelv használata azért is volt szükséges, mivel az első óvók, akik férfiak és nem nők voltak, németül beszéltek. Így volt ez Brunszvik Teréz első szakembere, Kern Máté esetében is, aki Berlinből érkezett Brunszvik meghívására Magyarországra, és Krisztinavárosban, majd Besztercebányán dolgozott, majd ő került a Brunszvik által támogatott bécsi óvodába is. Mivel ő nem tudott magyarul, így csak németül irányíthatta a rá bízott intézményeket. Mivel Brunszvik Teréz később megértette a Terjesztő Egyesület haladó

nemzeti céljait, törekedett a magyarul tudó szakemberek alkalmazására. Dankó ennek a ténynek a jelentőségét így foglalja össze: „A későbbiekben Brunszvik Teréz olyan tanítókat alkalmazott óvodáiban, akik magyarul is tudtak, hiszen fontos feladatuk lett a gyakran csak németül beszélő gyermekeket a magyar szavakra is megtanítani.” (DANKÓ 1990: 32)

Ehhez persze elengedhetetlen volt az ilyen szakemberek képzése. A két-, esetleg többnyelvűség fenntartása azonban a 19. századi Magyarországon még akkor is kívánatos volt, ha figyelembe vesszük a magyar nemzet hegemonikus törekvéseit, hiszen Magyarország az Osztrák–Magyar Monarchia része volt. Az is általánosan ismert, hogy az óvodák kezdetben iskolás módszereket használtak, mivel nem dolgozták még ki az óvodai nevelés és oktatás módszereit. VÁG (1961) kutatásai alapján a óvodai ismeretszerzés formáiról és tartalmáról a következőket tudjuk: „A pesti, budai óvodákban 1829-ben a következő tantárgyak szerepeltek: vallás, betűismeret, betűzés, alakismeret, számolás, magyar és német szavak, az elliptikus módszer, természetrajz, technológia, mesterségismeret, az öt érzékszervről, földleírás, hasznos elbeszélések, mérték és pénzismeret, egészségtan, különböző dolgok megnevezése, az év beosztása, ének, erkölcsi mondások és szentenciák.” (VÁG 1961: 42)

Ez az idézet vitathatatlanul utal a kétnyelvűségre. Ugyanakkor nem térhetett ki Brunszvik a nemzeti törekvések erősödése elől sem. A Terjesztő Egyesületek ugyanis azért jöttek létre olyan gyorsan, mivel elsősorban a magyar nemzeti törekvéseknek akartak megfelelni. A szakirodalom kifejezetten azt feltételezi, hogy a kétnyelvűségnek a németül beszélő gyerekek magyar nyelvi ismereteinek bővítése volt a célja. Ha Brunszvik meg akarta tartani a magyar társadalom politikai támogatását, akkor feltétlenül szüksége volt a magyar tanítási nyelvre, mert a formálódó magyar nemzeti mozgalom ezt az óvodai oktatástól várta. Annak bizonyítására, hogy sokszor elfelejtett módszereket újítunk fel, Dankó Ervinné már idézett könyvének 37. oldalán ezt olvashatjuk: „A nagyszombati óvodában 1832-ben a testmozgással kísért német-magyar számolás, gyakorlás magyar nyelvben, foglalkozások keretében tanulták a magyar nyelvet.”

Mindez azt bizonyítja, hogy a reformkor programja az óvodákkal kapcsolatban egyre sikeresebb lett, egyre többen igyekeztek megtanulni a magyar nyelvet.

3.2. Az óvóképzés Magyarországon

Az első óvóképző Tolna megyében jött létre 1837-ben, ahol Dankó Ervinné szerint a gyakorló óvodában magyar volt az oktatási nyelv (vö. DANKÓ 1990: 42).

Wargha Istvánnal kapcsolatban, aki a tolnai képző első pedagógusa volt, ellentmondóak a források, mert egyes megjegyzések szerint ő is felnőttként tanult meg magyarul, mások szerint viszont magyarul jelentette meg szakmai publikációit. Az azonban nagy valószínűséggel feltételezhető, hogy mindkét nyelvet jól beszélte.

Vág Ottó, akit Magyarországon az óvodai nevelés történetének 20. századi szakértőjeként tartanak számon, így ír Wargháról: „Az óvodai neveléssel s annak elterjesztésével kapcsolatos gondolatait Wargha *Tervek a kisdédóvó intézetek terjesztése iránt a két magyar hazában* című munkájában fejtette ki. Ez a könyv 1843-ban jelent meg, ez volt az első jelentős magyar óvodapedagógiai írás.” (VÁG 1979: 129)

Vág szerint „Wargha álláspontja az volt, hogy a gyermekeket az óvodában természetesen kell nevelni, azaz módot kell számukra nyújtani, hogy megismerjék önmagukat, környezetüket. Azt kívánta az óvodától, hogy a gyermekeket későbbi életükre készítse elő, s ezt a legtágabb értelemben fogta fel: a gyermekeket annak a társadalmi osztálynak tagjaivá kell nevelni, amelyből származnak, s amelynek soraiban élni fognak” (VÁG 1979: 129). Ez nyelvi szempontból mindenképpen a magyar nyelv ismeretét jelentette.

Az első óvóképző vezetőin kívül nagy hatással volt az óvodák fejlődésére a Kisdédóvó Intézeteket Magyarországon terjesztő Egyesület is: „Vezetőinek, elsősorban Festetics Leónak, Szentkirályi Móricnak, Kacs Kovics Lajosnak szervező tevékenysége nemzeti ügyé tette, és a társadalmi haladásért, a nemzeti függetlenségért vívott küzdelem szolgálatába állította a kisdédóvás ügyét. Az így megteremtett társadalmi és gazdasági feltételeket felhasználva végezték irányító gyakorlati tevékenységüket az óvodai nevelés tekintélyes elméleti szakemberei, Wargha István és Ney Ferenc, akiknek munkássága ugyancsak hozzájárult ahhoz, hogy a magyar óvodaügy Európa-szerte tekintélyt szerezzen.” (VÁG 1979: 131)

Azt kell tehát megállapítanunk, hogy a magyar óvodaügy szorosan kapcsolódott részben a nemzetté válás folyamatához, a Terjesztő Egyesület azt remélte, hogy a magyar nemzet kiteljesedését, a magyar nyelvű népesség számának gyarapodását az óvodai mozgalom nagyban elősegítheti. Ugyanakkor szakmailag a mozgalom számos szállal kapcsolódott az európai óvodai mozgalomhoz is, így egészen biztos, hogy az idegen nyelvek tudásának a képző intézményekben jelentős szerepük volt. A német nyelv azért is bírhatott fontossággal, mivel a kialakuló Monarchiában a vezető nemzet nyelve volt, másrészt számos szakirodalom ezen a nyelven jelent meg. Harmadrészt az első óvodák azon városokban jöttek létre (Buda, Pozsony, Besztercebánya), ahol a polgárság jelentős része német anyanyelvű volt.

3.3. Az óvóképzés Sárospatakon

Sárospatakon 1846 szeptemberében nyílt meg az első óvoda egy német telepesek által lakott városrészben. Már szeptemberben több mint 90 gyermeket beírtak az óvodába, majd decemberben 158 gyermek népesítette be az intézményt. Az intézmény nyelvi helyzete a következőképpen alakult: „Az anyanyelvet és beszéd szintet összegző rovat szerint a százötvennyolc gyerekből száztizenhárom magyarul, egy magyarul és tótul, harmincnyolc magyarul és németül, öt gyerek fiatal kora miatt »még sehogy sem beszélő«, egy pedig süket-néma.” (SZABÓ 1995: 12)

A fentiek alapján tehát azt kell megállapítanunk, hogy az óvodák gyermekközössége többnyelvű volt. Ebből arra kell következtetnünk, hogy az óvóképzők a többnyelvű foglalkozásokra felkészítették a jövőbeni óvókat.

3.4. Többnyelvűség a képző intézményekben

Ezt a feltételezést támasztja alá a soproni tanítóképzést bemutató idézet is: „Az egyházi jelleg magyarázza azt is, hogy – bár az intézet kezdettől fogva magyar tannyelvű – a magyar anyanyelvűek mellett számos Sopronból, Sopron környékéről vagy Tolna-Baranyából, a XVIII. századi telepítések során keletkezett „Schwäbische Türkei” helyiségeiből (sic!) származó német anyanyelvű vagy alföldi, tiszántúli szlovák diák itt tanulta meg magasabb szinten a magyar nyelvet, itt szerette meg a magyar irodalmat, s itt azonosult a magyar nemzeti történelemmel.” (GYÖRFFY–HUNYADI 1986: 165)

Mind az óvók képzésében, mind pedig az óvodákban jelen volt tehát a többnyelvűség, annak ellenére, hogy mindkét területen igyekeztek biztosítani a magyar nyelv használatát. A szakirodalom jelentős része azonban németül jutott el hazánkba, így a német nyelv ismerete fontos volt. Ez a kettősség lényegében 1918-ig jellemző volt. A túlzott nacionalista elhajlásoktól azonban maga P. Szathmáry is óvott:

„Az államnyelv elterjesztésének, meggyőződésünk szerint is, a magyar kisdédóvás a legkönnyebb és legrokonszenvesebb eszköze, de óvakodnunk kell attól: nehogy a túlzás e szempontot az emberbaráti fölé helyezze s az állam-

nyelv elterjesztésének minden esetre nagyfontosságú kérdését, türelmetlen és túlhajtott eszmékkal azonosítsa. A kisdedóvás mindenekelőtt az emberszere-
tet munkája.” (P. SZATHMÁRY 1887: 122)

Rapos József volt a pesti képzőintézmény azon igazgatója, aki maga is először óvóként foglalkozott a gyerekekkel, majd azután lett a képzőintézmény igazgatója. Óvóként Székesfehérváron dolgozott. A következőket tudhatjuk meg az óvodában használt nyelvről: „Székesfehérvári óvodájában a gyermekek »magyarul és németül« betűzni, olvasni, elemezni, kátézni, bibliázni, írni és számolni, ezen túl kötni, varrni, horgolni tanultak.” (DANKÓ 1990: 73)

Ez a részlet is világossá teszi, hogy a kétnyelvűség több intézményben jelen volt, aminek feltételezhetőleg nem az óvók nyelvismerete, hanem a gyermekek anyanyelvi ismerete volt az oka. A szülőkhöz annak ellenére nem merült fel, hogy ez a gyermekekre hátrányos lenne. Saját gyakorlatunkból is állíthatjuk, hogy a kétnyelvűség megfelelő irányítással elősegíti a gyermek szocializálódását.

A 19. század második felében magyar szempontból egyre fontosabb lett, hogy az óvónőképző hallgatói tudjanak magyarul, mivel egyre több óvodafenntartó kívánta meg a magyar nyelv ismeretét: „A pályázatok között egyre gyakrabban jelennek meg olyanok, amelyek megkövetelik az óvótól a magyar nyelv ismeretét.” (DANKÓ 1990: 96)

A korabeli szakemberek előtt is világos azonban, hogy a nemzetiségi nyelvek ismerete nélkül nem lehet a nemzetiségi vidékeken az óvodákban dolgozni: „A harmadik brassói magyar óvoda megalakulásával kapcsolatos cikkben olvashatunk arról 1888-ban, hogy a szász községekben olyan óvónők tanítják a gyermekeket, akik a hazai nyelvet egyáltalán nem tudják, ezért javasolja a cikk írója, hogy a magas kormány mint annak idején az idegen nemzetiségű tanítóknak a magyar nyelv elsajátítása végett póttanfolyamokat rendezett, most is, a szükséghez mérten azt tennie kellene.” (DANKÓ 1990: 96)

A magyar oktatásügyi kormányzat tehát ragaszkodott az államnyelv óvodai alkalmazásához. Határozottan megnyilvánult ez a kisdedóvásra vonatkozó törvény megalkotásakor is. Az 1891. évi törvény kötelezi az óvókat (akik ekkor már nagy részben nők), hogy beszéljék a magyar nyelvet. Ez az utasítás a már pályán levőkre is vonatkozik, de három évet biztosítanak számukra a nyelv elsajátításához. A kisdedékkal szemben nem ilyen szigorú a törvény, de előírja, hogy biztosítani kell az óvodáknak a magyar nyelv megismerését, és az iskolai munkára való nyelvi felkészítést. A már többször idézett könyv segítségével azonban azt is megtudjuk, hogy a képzőintézmények nemzetiségi hallgatói számára lehetőség van a nemzetiségi nyelv tanulására is: „A hódmezővásárhelyi állami óvónőképző intézet 1894/95. évi órarendjéből megtudjuk, hogy a nemzetiségi hallgatók heti két órában a román és a szerb nyelvet is tanulták.” (DANKÓ 1990: 105) Ez alapján megállapítható, hogy minden magyarosítási törekvés ellenére érvényesül a nemzetiségekkel szembeni lojális magatartás.

3.5. A jelent befolyásoló tényezők

1945 után a kétnyelvűség már csak a nemzetiségi óvodákban maradt meg. A középiskolai és a felsőfokú óvónőképzés is az orosz kötelező tanításával volt kénytelen megelégedni. A korai nyelvoktatás a rendszerváltással került újra a figyelem középpontjába. A korai nyelvoktatást ellenzők éppen az óvodák elterjesztése idején meglévő többnyelvűség alapján juthatnának arra a megállapításra, hogy az óvodai nyelvi fejlesztés nem akadályozza a gyermek értelmi fejlődésének kiteljesedését.

Ugyanakkor a képző intézmények számára is fontos lenne, hogy meg tudják tartani az idegen nyelvek oktatását, mert a diplomaszerzés praktikus okán kívül ez elősegíthetné a hallgatói mobilitást, másrészt a modern külföldi szakirodalom tanulmányozását. Hallgatóink munkaerő-piaci pozíciója is nagyban javulna, mert az idegen nyelvek ismerete elősegítheti a külföldi munkavállalást, másrészt hazánkban is egyre több külföldi cég alapít vállalatot, amelyeknek a szakemberei csak akkor jönnek szívesen hazánkba, ha itt biztosítani tudjuk gyermekeik megfelelő óvodai és iskolai férőhellyel való ellátását.

Mindezek az okok indokoltá teszik, hogy képzésünkben az idegen nyelvek megfelelő jelentőséget kapjanak.

IRODALOM

- BARTHA Csilla 1999. *A kétnyelvűség alapkérdései*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- DANKÓ Ervinné 1990. *Az óvodai anyanyelvi nevelés fejlődéstörténete (Történeti elemzés, 1828–1900)*. Kézirat. Budapest: Tankönyvkiadó.
- GYÖRFFY Sándor–HUNYADI Zoltán 1986. *A soproni líceum*. Sopron: s. n.
- OROSZ Lajos 1962. Brunszvik Teréz és a magyar nőnevelés. In: VÁG Ottó–OROSZ Lajos–ZIBOLEN Endre: *Brunszvik Teréz pedagógiai munkássága*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- OROSZ Lajos 1963. *Nőnevelési reformtörekvések Magyarországon 1777–1867*. s. n.
- PERES Sándor 1848. *A magyar kisdiednevelés irodalma*. Pest: s. n.
- PLÉH Csaba 1986. A gyermeknyelv fejlődésének és kutatásának modelljeiről. In: HUNYADI György (szerk.): *Pszichológiai tanulmányok XVI*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 105–189.
- RAPOS József 1868. *Brunszvik Teréz úrhölgynek...* Pest: s. n.
- SZABÓ Béláné (szerk.) 1995. *Sárospatak óvodatörténeti monográfiája*. Sárospatak: s. n.
- P. SZATHMÁRY Károly 1887. *A magyar kisdiedóvás és nevelés rövid története*. Budapest: s. n.
- VÁG Ottó 1961. Brunszvik Teréz szerepe az első magyarországi óvodák létrehozásában. *Magyar Pedagógia*, 4. sz. 427–428.
- VÁG Ottó–OROSZ Lajos–ZIBOLEN Endre 1962. *Brunszvik Teréz pedagógiai munkássága*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- VÁG Ottó 1979. *Óvoda és óvodapedagógia*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- WARGHA István 1843. *Terv a kisdiedóvó intézetek terjesztése iránt két magyar hazában*. Pest: Landerer és Heckenast.